

Vznik, vývoj a fungování Státní bezpečnosti na Pardubicku v letech 1945–1953.

Disertační práce

Oponentský posudek

Cíl práce vytýčil autor v úvodu jasně: popsat vznik, vývoj a fungování útvaru StB na teritoriu někdejšího pardubického politického okresu v období let 1945–1948 a následně i kraje v letech 1949–1953 a analyzovat činnost StB v širších regionálních souvislostech vztahujících se k aktivitám místních funkcionářů veřejné správy a KSČ.

Téma práce je v celku československých (českých) poválečných dějin velmi potřebné. Práce na téma vzniku a vývoje územních útvarů Státní bezpečnosti stále schází. Stav dosavadního výzkumu autor popsal v úvodní analýze. Výběr tématu podporuje i skutečnost, že nejde jen o jinak bezúčelné doplnění chybějícího aspektu problematiky vývoje bezpečnostního aparátu v raném období existence vlády KSČ v Československu. Autor opakovaně na řadě příkladů prokazuje, že otázky represe, kontroly společnosti, protirežimních postojů na úrovni vybraného regionu byly velice závažné a měly dopad na vývoj společnosti v regionu. A až překvapivými výsledky autor také popsal otázku politického boje uvnitř KSČ v raném období režimu. Toto soupeření mělo svoji významnou a až nečekanou interakci se Státní bezpečností i dalšími strukturami bezpečnostního aparátu. Mimořádně cenné je i líčení obdoby ostrého vnitrostranického boje špiček stranického aparátu počátkem padesátých let na krajské úrovni. Pozoruhodný je i složitý vývoj tohoto segmentu státní správy (okres a pak kraj) v období třetí republiky a pak do roku 1953, tedy v podstatě do konce období nejvýznamnějších politických procesů a do momentu podstatné reorganizace StB. Pozoruhodné jsou i osudy zakladatelských osob aparátu StB. V řadě případů ale autor sleduje jejich životní a profesní osudy jen do konce služby u StB.

V první kapitole autor podal široký přehled stavu dosavadního bádání. Prostudoval řadu i velmi málo známých odborných i propagandistických prací současných i starších. Druhá kapitola je promyšlená analýza práce zpravodajských a bezpečnostních složek.

Autor solidně analyzoval pramennou základnu, kterou zjevně vyčerpал a odůvodnil i její výběr. Využil četné fondy ABS, NA, VÚA-VHA, SOkA Pardubice, četná periodika, nepublikované kvalifikační práce, odborné i popularizační práce. Neomezoval se jen úzce na MV a StB ale pečlivě popsal i vývoj státní správy. Ve třetí kapitole autor dále nastínil konkrétní podmínky regionu Pardubicka. Popsal přírodní poměry, historický vývoj, hospodářské a zejména zemědělské poměry i politický a sociální vývoj. Tak mohl zasadit zkoumanou problematiku do potřebného kontextu. Hodně rozsáhlé je líčení struktury nacistického a protektorátního aparátu a aktivit protinacistického odboje ve čtvrté kapitole. Tyto události svými konsekvencemi ovlivňovaly poválečnou dobu i prvotní agendu StB. Tyto problémy, zejména otázky retribuice a vysídlení osob německé národnosti jsou spolu s vylíčením okolností převzetí moci po osvobození a vznikem prvních provizorních bezpečnostních struktur předmětem páté kapitoly. Rovněž zde autor vylíčil i první poválečné politické spory a souboje na okresní úrovni. V šesté kapitole doktorand popsal organizační vývoj první poválečné okresní struktury StB v Pardubicích, zajímavé regionální soupeření Pardubic s Chrudimí o sídlo okresních úřadoven i dočasnou existenci oblastní zpravodajské pobočky – budoucího jádra operativy Státní bezpečnosti. Sedmá kapitola je věnována mocenské změně v únoru 1948 v podmínkách politických i bezpečnostních struktur okresu Pardubice. Osmá kapitola shrnuje organizační vývoj po zavedení krajského systému a zřízení krajského velitelství StB v Pardubicích spolu s charakteristikou etapy dočasné existence Ministerstva národní bezpečnosti 1950-1953. Následující kapitola ukazuje průběh neúspěšného vyšetřování vraždy syna komunistického funkcionáře Krátkého. Desátá kapitola ukazuje reálné tristní poměry v prvním období existence KV StB v Pardubicích i marné snahy

o řešení těchto problémů. V jedenácté kapitole doktorand přiblížil poměry na KV StB v letech 1949-1951 a to i tím, jak se projevovaly v kraji celostátní perzekuční akce, hledání vnitřního nepřítele v KSČ, jaké výsledky měla tamní StB při budování agenturní sítě, regionální vězeňskou problematiku a zejména také vztahy uvnitř bezpečnostního aparátu ale i vztahy mezi StB a KSČ na úrovni kraje. Dvanáctá kapitola obsahuje poznatky jak k organizačnímu vývoji KV StB (KS StB) do roku 1953, tak i k poměrům mezi příslušníky StB a reálné výsledky vyšetřování tzv. protistátní činnosti. Třináctá kapitola pak shrnuje zjištěné poznatky. Práce obsahuje anglické shrnutí, seznam použitých pramenů a literatury, seznam zkratk a obrazové a tabulkové přílohy.

Rukopis disertace je strukturován logicky a přehledně. Formulace jsou srozumitelné a jasné. Autor rukopis zjevně hodně četl, opravoval a vylepšoval, protože prakticky neobsahuje žádné překlepy nebo jazykové nesrovnalosti či pravopisné chyby.

Otázkou k diskusi může být časové vymezení práce. Zcela oprávněný je počátek v roce 1945, protože kořeny organizačního vývoje StB je třeba hledat v době po osvobození od nacistické okupace v květnu 1945 a rovněž následky válečné doby byly hlavním tématem činnosti bezpečnostního aparátu počátečního období. Jako konec časového rámce by bylo možno zvolit i jiný mezník, než rok 1953. Zpočátku okresní struktura StB se po zřízení kraje v roce 1949 měnila na strukturu krajskou. To znamená, že organizačně šlo o poněkud jinou etapu. Potom kraj Pardubice byl zrušen v roce 1960, což byl také jistý mezník, který by šlo použít. Autor končí práci rokem 1953, kdy proběhla zásadní reorganizace StB (zrušení Ministerstva národní bezpečnosti po více než třech letech jeho existence a znovu začlenění významně reorganizované StB do Ministerstva vnitra) a vznikly jednotné krajské správy Sboru národní bezpečnosti. Zvolený časový rámec je zcela použitelný, ale výběr by si zasloužil podrobnější zdůvodnění.

K rukopisu mám jen některé drobné připomínky. Vzhledem k odbornému a věcnému formátu disertační práce by bylo vhodné se vyhnout expresivním výrazům, např. s. 17 „známého vraha a násilníka Miroslava Picha-Tůmy“. Někde se v textu objevuje plurál (autor přece píše sám za sebe). V jednom případě se pro odborný charakter disertační práce příliš nehodí užití paralely s beletrií: název kapitoly 5.2 „Společenstvo se rozpadá“.

Závěrečné hodnocení bych rozdělil na dvě části: jak doktorand svojí disertační prací naplnil podmínky kvalifikační práce tohoto druhu a potom na hodnocení konkrétních poznatků a výsledků, které shromáždil a dosáhl.

Doktorand prokázal, že jsou mu vlastní způsoby odborné historické práce. Koncepti disertační práce sestavil tak, že zodpovídá na všechny položené otázky. Je tématem nová a originální. Heuristická úroveň je zcela vyhovující. Autor prokázal, že se dobře orientuje v archivech a archivních fondech, dokáže jak správně citovat prameny, tak je excerpovat a správně, kriticky a vyváženě interpretovat. Hodnocený text obsahuje všechny náležitosti disertační práce. Vlastní text má 233 stran, celkový rozsah práce je 317 stran. Obsahuje zhodnocení dosavadního stupně bádání nejen ve vztahu vybraný region – StB ale i obecně územních útvarů StB. Nastínil svoji metodu práce, objasnil strukturu své práce, zhodnotil archivní prameny a použitou literaturu. K vlastní práci přistoupil vědomě s ohledem na historické a další souvislosti vývoje daného regionu i souvislosti celkového politického vývoje země. Podal také poměrně obsáhlý souhrn dění v období nacistické okupace, která stála nejen historicky jako předstupeň popisovanému poválečnému období. Dále výstižně popsal organizační vývoj v kontextu poválečných událostí, významná témata agendy StB, vztahy StB ke KSČ i k uniformované složce SNB.

Práci Mgr. Luboše Kokeše jednoznačně doporučuji k obhajobě.

V Praze 24. 9. 2019

PhDr. Prokop Toměk, PhD.

